† Józef D o m a ń s k i (Wrocław)

ŚREDNIOWIECZNE NAZWY RZECZNE KOŁO BROUMOWA I POLICE NAD METUJĄ

Już w średniowiecznych dokumentach występują nazwy czternastu rzek z okolic Broumowa i Police nad Metują. Wymienił je A. Sedláček w swej pracy Snůška starých jmen[1)], ale jako historyk nie zajmował się ich etymologią. Dopiero później niektóre z nich wzbudziły zainteresowanie czeskich, niemieckich i polskich badaczy. Hydronim Stěnava badali A. Bruckner[2)], J. Domański[3)], E. Gierach[4)], I. Honl[5)], E. Schwarz[6)]. Objaśnieniem nazwy rzeki Metuje zajmowali się J. Domański[7)], I. Honl[8)], I. Lutterer[9)], E. Schwarz[10)], A. Steinhauser[11)], V. Šmilauer[12)] i M. Vasmer[13)]. V. Šmilauer objaśniał też nazwę Stekelnicy[14)]. Od A. Profousa pochodzi etymologia hydronimów Božanov, Dřevíč i Křinice[15)]. Dalsze nazwy rzeczne z tego terenu czekają na opracowanie. Ponadto niektóre wcześniejsze etymologie hydronimów budzą wątpliwości. Stąd pojawiło się moje zainteresowanie tą tematyką.

W niniejszym artykule podaję przegląd i objaśnienie wszystkich średniowiecznych nazw rzecznych, które występują w wyżej wymienionych okolicach. Hydronimy

---

1) A. Sedláček, Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy, Praha 1920 (= SSn), passim.
2) A. Brückner, Mischnamen, Slavia. Časopis pro slovanskou filologii XII, 1933 – 1934, s. 184.
3) J. Domański, Říční jméno Stěnava a jeho paralely, Acta onomastica XLI – XLII, 2001, s. 50 – 62.
4) E. Gierach, Germanen am Eschengebirge, Sudetendeutsches Volk und Land, Heft 8, [1923], s. 3.
5) I. Honl, Řeka Stěnava a její přítoky s hlediska názvoslovného, Broumovsko II, 1948, č. 1, s. 1 – 2.
6) E. Schwarz, Zur Namenforschung und Siedlungsgeschichte in den Sudetenländern, Reichenberg 1923, s. 19; OSud s. 53, s. 61.
7) J. Domański, Z badań nad śląską hydronimią. In: K. Rymut (ed.), Hydronimia słowiańska, t. II, Kraków 1996, s. 113 – 114.
8) I. Honl, O jméně řeky Metuje, Broumovsko II, 1948, č. 6, s. 53 – 54.
9) I. Lutterer – M. Majtán – R. Šrámek, Zeměpisná jména Československa, Praha 1982, s. 83.
10) E. Schwarz, OSud, s. 24, s. 61.
11) A. Steinhauser, Anzeiger für deutsches Altertum und Literatur, Berlin, 44, 1925, s. 10 – 14.
12) V. Šmilauer, O jménech našich řek, Naše řeč XXX, 1946, č. 9 – 10, s. 162.
13) M. Vasmer, Zeitschrift für slavische Philologie 7, 1930, s. 412 – 413.
14) V. Šmilauer, o. c. w przyp. 12, s. 163.
15) Prof I, s. 136 i 415; II, s. 400.

zestawiłem w porządku alfabetycznym po numerze bieżącym. Hasłem jest zrekonstruowana dawna nazwa rzeczna, która czasem może być identyczna z obecnie używaną. Potem następuje ewentualnie inny obecny hydronim czeski i poprzednia nazwa niemiecka (w nawiasach), nazwa recipienta, skróty literatury i map (w nawiasach), na których występuje dana rzeka, datowane zapisy historyczne, skróty źródeł oraz ich tomy i strony. Podaję również przejęte od hydronimów nazwy miejscowości z ich zapisami źródłowymi. Na zakończenie przedstawiam etymologię danej nazwy rzecznej, ewentualnie również jej dotychczasowe objaśnienia.

1. Božanov – dziś Božanovský potok (niem. Buse-Bach), p. dpł. Stěnavy (KBrou, Orl, SSn 109): (1213) 1351 fals. XIV w. a capite fluminis Stenawa[16)] usque ad *flumen Bozanow* et usque ad montes Steny[17)] CB II 400; (1229) 1351 fals. XIV w. usque ad *flumen Bozanow* et usque ad montes CB II 431; (1256) XIII w. silvam Policensem circa *Bosanow* et circa Stenawam Pertoldo dedimus CB V 137; 1625 *Pusa fl.* AGla (mapa).

– Nad potokiem leży wieś *Božanov* (niem. *Barzdorf),* którą założył wyżej wymieniony Bertold: 1369 Pertoldivilla, 1384 – 1399 Bertoldivilla, 1406 Pertoldsdorf, Pertolsdorff, 1416 Pertoldivilla alias *Bozanow*, 1557 z Bartelsdorfu, 1620 ves Banzdorff, 1654 Parczdorff, 1790 Bartsdorf … *Božanow* Prof I 136.

Božanov – n. dz. z suf. *-ov* od im. **Božan* < *Božemir*, *Božepor*, i in. Svob 71. Por. też pol. im. *Bożan* SSNO I 238 i czes. *Božen* PTv 129. Początkowo nazwa oznaczała '*potok Božana'*, a później stała się nazwą ponowioną wsi, którą nad nim założono.

2. Dobrohoště – dziś Dobrohoštský potok, poprzednio Vižňovský potok płynący przez Vižňov (niem. Wiesen), l. dpł. Stěnavy (KBrou, Orl, SSn 109, Trut). Niżej przytoczony tekst dokumentu pomoże zlokalizować tę rzeczkę i inne wodne cieki: (ca 1255) XIII w. Hec sunt mete bonorum sancte Marie Policensis[18)] et domini Petri … et domini Rubini: Methuge[19)] flumen est dimidium nostrum cum litore ex parte nostra et domini Petri dimidium cum litore …a loco, ubi Ziirbsca[20)] fluvius intrat Methugem, usque ad fluvium, qui Wlazinni[21)] vocatur, qui intrat superius Methugem; et ab illo loco habemus dimidiam Methugem cum litore ex parte nostra …usque ad fluvium Vnesse[22)] nomine usque ad locum, ubi influit Methugem, et ab illo loco usque ad

---

16) Rzeka Stěnava, por. nr 10.
17) Pasmo górskie Stěny, dziś Broumovské stěny.
18) Granice ujazdu klasztoru w Policy nad Metują.
19) Rzeka Metuje, por. nr 5.
20) Rzeka Srbská, dziś Židovka, por. nr 8.
21) Potok Vlasinný, por. nr 12.
22) Rzeka Uněšě, por. nr 11.

finem moncium, qui Steni vocantur; et ab illo fine moncium directe usque ad fluvium Voletin[23] inter nos et Rubinum est meta, ita quod noster est dimidius fluvius cum litore parties nostre et dimidius Rubini parties sue usque ad locum, ubi proxime flumen Stenava adproximat Voletino fluvio; et ab illo loco Voleti [!] fluvius est totus noster cum silva ex utraque parte; et *sub Dobrohoste fluvio* Rubini prope est meta posita directissime usque ad montes Iauore[24], metam Polonie[25] CB V 127.

Dobrohoště – n. dz. z suf. *-*ja* od im. *Dobrohost* Svob 42. Por. też stczes. im. *Dobrogost* PTv 131. Nazwa miała znaczenie 'rzeczka, struga Dobrohosta'.

3. Dřevíč (niem. Erlitz-Bach) – p. dpł. Metui (KBrou, Orl, SSn 83): (1213) 1351 fals. XIII w. circuitum meum, qui Policz[26] … appellatur, cum … attinenciis … ac partem mediam fluvii nomine *Drivik* et hoc a capite ipsius fluvii usque ad flumen Methuge CB II 400; (1229) 1351 fals. XIV w. circuitum, qui Policz … dicitur… Brevnoviensi monasterio contulit[27], mediam quoque partem fluvii nomine *Drivicz*, et hoc a capite ipsius fluvii usque ad flumen Methugem CB II 431. – Nad potokiem leżała wieś *Dřevíč*, która później rozdzieliła się na *Dolní*, *Horní*, *Velký* i *Malý Dřevíč*: 1390 munitionem *Drzyewicz*, 1406 villa *Drzewicz*, 1545 *Drzewijcz*, 1615 *na Hořejší Dřeviči*, 1654 *Horženj Držewicž*, *Dolni Držewicž*, 1720 *Gros Držewitsch*, *Klein Držewitsch*, 1790 *Ober Držewicž*, *Nieder Držewicz* Prof I 415. **Dřevíč** – n. dz. z suf. *-*jь* n. os. **Dřevík*. Por. czes. n. os. *Dřěvek* Svob 202, n. m. Dřevčice < Dřevič (1379 *Drewitsch*) od n. os. *Dřevík* OSud 335. Nazwa oznaczała najpierw 'potok Dřevíka', a potem bez zmian przeszła na leżącą nad nim wieś.

4. Křinice – dziś Křinický potok (niem. Krims-Bach), p. dpł. Stěnavy (KBrou, Orl, Trut): (1255) XIII w. Chvnrado … silvam Policensem circa *fluvium Crinice* dedimus ad extirpandum[28] CB V 107.

– Nad rzeczką leży wieś *Křinice* (niem. *Weckersdorf*): (1395) ca 1706 Wickersdorff, 1406 Weyckrsdorff, Waykersdorf, 1557 z Weykersdorfu, 1620 ves Wekersdorff, 1790 Weckersdorf, *Skržinice*, 1836 Weckersdorf (*Skřinice*) … der unterste Teil des Dorfes heisst *die Krims*, 1854 – 1923 *Skřince*, Weckersdorf Prof II 399). Czeska nazwa (S)křinice pojawiła się tu dopiero pod koniec XVIII w., ale prawdopodobnie istniała już dawniej, na co wskazuje jej zniemczona forma *die Krims* (< *Křinice*), która brzmiała podobnie jak zniemczony hydronim (KBrou). Jest to czeska nazwa

---

23) Potok Voletín, por. nr 13.
24) Pasmo górskie Javořie, dziś Javoří hory wzdłuż granicy Śląska (Orl).
25) W średniowieczu Śląsk należał do Polski i stąd wzmianka o granicy Polski.
26) Ujazd klasztoru polickiego.
27) Król czeski Przemysł Otokar I podarował ujazd policki klasztorowi w Brzewnowie, który przed 1255 r. założył w Policy klasztor filialny.
28) Na miejscu wykarczowanego lasu powstała wieś Weckersdorf/Křinice.

ponowiona.

Křinice – n. top. od czes. ap. *křín* ‘roślina z rodziny narcyzowatych’ PSJČ II 412. Por. stczes. ap. *křinice* ‘źródło’ MEt 301, scs. *krinъ* ‘Lilie’ SAHand 47, ros. *krin* ‚lilia’ VTE II 377, bułg. *krynica* ‘źródło’, ros. *krynica* ‘źródło, studnia na wodnej żyle’, ukr. *krynic’ja* ‘studnia’ VTE II 377, stpol. *krynica/krnica* 1.’źródło’, 2.’potok’ SSt III 411. A. Profous wywodzi omawiany hydronim od ap. *křinice* ‘źródło, studnia’ (Prof II 390 n.), co przyjmuje też M. Frydrich[29)], ale jest to mniej prawdopodobne.

5. Metuja, później i dziś **Metuje** (niem. Mettau), p. dpł. Łaby (KBrou, Orl, SSn 83): 1186 duas villas … Quasslici[30)] *super Methugiam* et Plessov[31)], (w drugim egzemplarzu tego dokumentu:) duas villas Quasici *super Methuya* et Plessov CB I 286; (1213) 1351 fals.XIII w.[!] usque ad *flumen Methuge* CB II 400; (1229) 1351 fals. XIV w. ad *flumen Methugem* CB II 431; (ca 1255) XIII w. *Methuge flumen* CB V 127; 1547 *s řekou Metugi*, 1607 *na též řece Methugi* Prof III 61; 1639 *Metha fluvius* SCGla; 1726 *Metau fl.* MRBoh; 1836 *an der Mettau* Prof III 61. Nad rzeką leżała wieś *Metuje*, która później rozdzieliła się na dwie części: a) *Česká Metuje* (niem. *Böhmisch Mathe*): 1406 *villa Metuge*, (1534) 1542 *ves Metuge*, 1544 *v Metujích*, 1546 *w Metugi*, 1558 *z Methuje*, 1607 ves *Methugi*, 1713 *Matha*, *Matta* Prof III 61; 1726 *Mathe*, *B[öhmisch] Methuge* MRBoh; 1790 *Mathe*, *Matha*, *Methau*, *Methuge*, 1836 *Böhmisch Mathe*, 1854 *Metuj česká*, gwar. *Metuj*, *Metchuj*, *v Metuji*, *do Metuje*, *metujskej* Prof III 61; b) *Německá Metuje* (niem. *Deutsch Matha*), dziś Metujka: 1836 *Teutsch Mathe*, 1854 *Metuj německá*, *Deutsch Matha* Prof III 61; (1922) 1935 *Něm[ecká] Metuje*, *D[eutsch] Matha* Trut.

Metuja > Metuje – n. top. z rzadkim suf. *-uja* > *-uje* od rdzenia czes. czas. *mésti (< *metti)*, *metati*, które dziś mają zróżnicowane znaczenie 1.’usuwać nieczystości miotłą ‘ i 2.’miotać (strzały, kamienie itp.)’. Zapewne nazwa oznaczała ‘rzekę, która zamiata, czyli oczyszcza brzegi’, albo ‘miota czyli toczy kamienie w korycie’. Wymieniony czas. ma prasłowiańskie korzenie, por. np. scs. *mesti*, *metati* ‘werfen’ SAHand 55, słowac. *miesť* ‚zmiatać’, *metať* ‚rzucać (kamienie)’, pol. *mieść*, *miotać* ‘zamiatać, rzucać’, ros. *mesti* ‘zamiatać’, *metatь* ‘rzucać’ (< ps. **mesti* , **metati*). Sufiks *-uja* występuje też w ap. scs. *češuja* ‘Schuppe’ < *česati (-šǫ)* ‘kämmen, abstreifen’ SAHand 16, strus. *češuja* ‚łuska’, SDRus III 1515 n., stpol. *szczeszuja* ‘ts.’ WMącz II 162, pol. *szczeżuja* ‘Anodonta, rodzaj małża słodkowodnego‘ < *szczeżyć* ‘pokazywać zęby’, n. m. Nietuja (1578 *Nietuia* NSand I 136), stpol. im. *Małuja*,

---

29) M. Frydrich, Zur Gliederung der böhmischen Hydronymie. In: T. Witkowski (ed.), Forschungen zur slawischen und deutschen Namenkunde, Berlin 1971, s. 29.

30) Kvaslici lub Kvasici, zanikła wieś nad Metują.

31) Plešov, zanikła wieś.

Mszczuja, *Sułuja* Ind 14. Zmiana wygłosowego *-ja* > *-je* w nazwie *Metuja* nastąpiła zgodnie z rozwojem języka czeskiego (THist 72). Hydronim ten stał się później nazwą ponowioną wsi położonych nad tą rzeką. Poprzednio jeszcze inaczej objaśniano ten hydronim. A. Steinhauser wywodził go z iliryjskiego rdzenia *met-* 'środek', bo we wschodnich Sudetach przed Celtami mieli mieszkać Ilirowie[32)]. Również M. Vasmer był skłonny przyjąć, że n. rz. *Mettau*, czes. *Metuje* jest iliryjska, przytaczając na poparcie tej tezy albański ap. *miet* 'Mitte, środek'[33)]. Nie jest to jednak solidny dowód, bo ów wyraz oznacza tylko 'środek jako narzędzie pracy, sposób, Mittel', natomiast środek 'Mitte, Zentrum' brzmi w tym języku *mis,-i*, a od niego wywodzi się przysłówek *midís* 'wśród, między'[34)]. Występujące tu *-d-* trudno powiązać z rdzennym *-t-* nazwy *Metui*. Ponadto obaj badacze nie objaśniają suf. *-uja* > *-uje*. Iliryjskie pochodzenie nazwy *Metui* akceptuje także V. Šmilauer. Jako derywat od słowa *met* 'środek' ma ona oznaczać 'średnią rzekę', t.j. rzekę położoną między Upą a Orlicą[35)]. Ryzykowne jest wiązanie nazwy *Metui* z Ilirami również z tego względu, że nie mieszkali oni w Sudetach. W epoce brązu i żelaza zasiedlali obszary między rzeką Sawą a wschodnim wybrzeżem Adriatyku. Ich południowa grupa, zwana w starożytności Ilirami właściwymi (*Illyri proprie dicti*), zamieszkiwała wschodnie wybrzeże Adriatyku. Centrum osadnicze tego ludu znajdowało się w obecnej środkowej Albanii, a więc tam, gdzie ich wymienia w II w. n. e. Klaudiusz Ptolemeusz. Mimo późniejszego naporu cywilizacyjnego ze strony cesarstwa rzymskiego i bizantyjskiego zachował on swą odrębność kulturową i językową, stając się narodem albańskim. Istnieją wprawdzie hipotezy, że Ilirowie przybyli nad Adriatyk ze środkowej Europy lub z północno-wschodniej części Półwyspu Bałkańskiego, albo nawet z obecnej Szkocji, ale przypuszczenia te są pełne sprzeczności z faktami[36)]. Śladami poprzedników kroczył też E. Schwarz, ale pominął iliryjskie pochodzenie nazwy *Metuje*, przyjmując dla niej rdzeń pie. **met-* 'Mitte, środek'. Pozostała część nazwy była dla niego niejasna. Przypuszczał jednak, że można ją wywodzić z pie. **au(e)* 'woda', a całość miałaby postać **Metauiā* > *Metuje*[37)]. Badacz nawiązywał tu

---

[32)] A. Steinhauser, o. c. w przyp. 11.
[33)] M. Vasmer, o. c. w przyp. 13.
[34)] A. Kostallari (ed.), Kratkij albansko-russkij slovar', Moskva 1951, s. v.
[35)] V. Šmilauer, o. c. w przyp. 12.
[36)] K. Jireček, Albanien in der Vergangenheit. In: L. Thallóczy (ed.), Illyrisch-albanische Forschungen, Bd. I, Leipzig 1916, s. 63 – 94, spec. s. 64 – 66; S. Anamali – M. Korkuti, Les Illyriens et la genèse des Albanais à la lumière des recherches archéologiques. In: Les Illyriens et la genèse des Albanais, Tirana 1971, s. 11 n., spec. s. 13 – 16; L'etnogenèse du peuple albanais. Les rapportes, Tirana 1982, s. 9 n.
[37)] E. Schwarz, o. c. w przyp. 10. Warto dodać, że M. Frydrich lakonicznie zalicza Metuję do nazw staroeuropejskich; tenże, Vodní jména v Čechách, ZMK IV, s. 221.

niesłusznie do zniemczonej formy *Mettau* (< czes. *Metuje*), która pojawia się dopiero w XVII w. Trzeba też odrzucić rdzeń pie. **met-* w znaczeniu 'Mitte, środek'. Przeczą temu takie pokrewne ap., jak stind. *mádhyáh*, łac. *medius*, goc. *midjis*, scs. *mežda*, czes. *mez* < stczes. *mezě*, pol. *miedza*, dłuż. *mjaza*, sch. *međa* (< ps. **medja*), które zawierają rdzeń pie. **medh-* 'znajdujący się w środku' (KUFlus 61; MEt 361 n.). Rdzeń ten nie występuje w nazwie *Metuja*. Wcześniej A. Sedláček wysunął pomysł, że pisaną formą omawianej nazwy jest *Medhuje*, ale wymawia się ją *Metuje*[38]. Żaden zapis historyczny tej nazwy, ani jej postaci gwarowe nie wskazują jednak na zalecaną formę. Widocznie autor sugerował się zakończeniem nazwy wsi *Ledhuje*, położonej w okolicy Metui. Wymyśloną nazwę przyjął E. Schwarz, pisząc: *Mettau*, tschech. *Medhuje* (gesprochen Metuje), oraz I. Lutterer, który w rzekomo pierwotnej formie *Medhuje* wyróżnił rdzeń pie. **medh-* 'średni, środkowy', akceptując podane przez V. Šmilauera znaczenie hydronimu[39]. Przed kilkunastu laty przedstawiłem nową „rodzimą" etymologię *Metui*[40], a obecnie prezentuję ją w rozszerzonej postaci.

6. Pozděšín – dziś potok bez nazwy, który płynie przez wieś Horní Teplice (niem. Ober Weckelsdorf), l. dpł. Metui (KBrou; Orl; SSn 83, Trut): (1256) XIII w. [… silvam Policensem circa *rivulum*] *Pozdesin* Wikmanno Thevthonico dedimus CB V 173, RBoh II 46. – Wymieniony w dokumencie Niemiec Wikmann był założycielem wsi Teplice nad Metują, która z początku się nazywała Wikmannsdorf 'wieś Wikmanna': 1369/99 Wykmanivilla, 1372 Witmansdorf (pro: Wicmansdorf), 1417 Wicmannsdorf Prof IV 326. Później skrócono tę nazwę na Wekelsdorf i pojawiła się paralelna czes. nazwa Teplice, a wieś się rozdzieliła na Dolní Teplice (niem. Nieder Wekelsdorf) i Horní Teplice (niem. Ober Wekelsdorf): 1677 Niederweckelszdorf, 1790 Ober Weckelsdorf, Teplicze horžegni Prof IV 327. Z tego wynika, że Sedláček mylnie identyfikował *Pozděšín* z potokiem koło wsi Bohdašín (niem. Bodisch); por. SSn 83.

Pozděšín – n. dz. z suf. *–ín* od im. **Pozděša* (< *Pozděrad* Svob 83) albo **Pozděcha* Svob 147. Por. też im. *Pozděch* Svob 147, *Pozďen* PTv 138), *Pozdík* Snob 48, pol. *Pozdek, Pozdziech* SSNO IV 334.

7. Slatinný – dziś Uhlířský potok (niem. Kohl-Grund), nad którym znajduje się n. ter. Slatina (średniowieczna?), l. dpł. Stěnavy (KBrou, Orl, SSn109, Trut): (1255) XIII w. nos Martinus … abbas Brevnovensis … Fricheloni Teuthonico silvam domus sancte Marie de Polich *circa fluvios Zlatinni et* Zahorov et circa flumen Stenavam dedimus ad extirpandum CB V 106. – Na miejscu wykarczowanego lasu, o którym

---

[38] *Medhuje* (nikoliv Metuje, neb toto není způsob psaní, nýbrž vyslovení) – SSn 83.
[39] I. Lutterer – M. Majtán – R. Šrámek , o. c. w przyp. 9.
[40] J. Domański, o. c. w przyp. 7.

wspomina dokument, powstała nad Stěnavą wieś *Heinzendorf*, dziś *Hynčice* (Prof I 725), której położenie umożliwia lokalizację potoków *Slatinný* i *Zahorov*. A. Sedláček przypuszczał tylko, że są to dopływy Stěnavy, nie podając ich położenia (SSn 109).

Slatinný – n. top. z suf. *-ný* od ap. *slatina* ‘bagniste miejsce powstające przez zarastanie wodnych powierzchni w obniżeniach terenowych’, PSJČ V 345. Hydronim oznaczał więc ‘potok płynący przez slatinę, słotwinę’.

8. Srbská, dziś Židovka, l. dpł. Metui (KBrou, Orl, SSn 84): (1254) XIII w. [silva] … circa *[flu]men Zribcsca*, quod est [meta monasterii et bonorum domini Gro]n de Nachod, …Vtechoni ad ex[tirpandum contulimus…] CB V 73; (ca 1255) XIII w. Hec sunt mete domus sancta Marie Policensis …Methuge flumen est dimidium nostrum cum litore ex parte nostra … a loco, ubi *Ziirbsca fluvius* intrat Methugem CB V 127. – Nad rzeką leżą dwie wsie o nazwach ponowionych: a) *Srbská*, dziś *Nízká Srbská*, założona przez wymienionego w dokumencie Utěcha, zwana też potem *Větší (Maior)* i *Dolní Srbská*: (1395) 1702/10 *villa Srbska*, 1406 *villa Srbska Maior*, 1545 *Srbsko, Srbskau dolnij*, 1654 *Nydrsychel*, 1790 *Srbska nizska*, 1836 *Nieder Sichel, Srbská* Prof IV 152. b) *Menší Srbská*, dziś *Vysoká Srbská*: 1406 *villa Srbska minor*, 1497 *v Srbske*, 1546 *ve vsi Vysoke Srbske*, 1654 *Srbska*, 1790 *Hoch Sichel, Wysoko-Srbska* Prof IV 152; gwar. *z Visokosrbskí* SDKud II 122.

Srbská – n. dz. z suf. *-ská* od n. os. *Srb* Svob 195. Por. też czes. *Srb* ‘Serb’. Ponieważ podstawę czes. toponimu wymawia się jako *srp-* (< *Srb-)*, co jest homonimiczne z ap. *srp* ‘sierp’, więc Niemcy w części przetłumaczyli nazwę w postaci *Sichel* ‘sierp’. Hydronim *Stekelnice* był poprzednikiem n. rz. *Srbská*. Por. nr 9.

9. Stekelnice, dziś Rejšenský potok, p. dpł. Židovki (SSn 84, Orl), a w XIII w. również jej środkowy i dolny bieg z ujściem w Metui: (1213) 1351 fals. XIII w. circuitum meum, qui Policz vulgariter appellatur … a capite fluminis Stenawa usque ad flumen Bozanow et usque ad montes Steny et ab hiis montibus usque ad locum Przewrat[41)] dictum et ab illo loco quantum circumfluit *rivulus Sdekelnice* nomine usque ad locum, ubi influit Methugen CB II 400; (1229) 1351 fals. XIV w. usque ad flumen Bozanow et usque ad montes Steny, et ab hiis montibus usque ad locum, qui Prewrat nuncupatur, et ab illo loco quantum circumfluit *rivulus Stekelnice* nomine usque ad locum illum, ubi influit fluvium suprascriptum Methugen CB II 431. Por. też n. rz. Srbská pod nr 8.

Stekelnice (< **Stьklьnica)* – n. top. od stczes. adi. **stek(e)lná* ‘szklana’, co jest derywatem od stczes. ap. *stklo* < ps. **stьklo* ‘szkło’ MEt 546. Por. też strus. *stьklo // steklo* ‘szkło’ SDRus III 586, stpol. *śćkło* ‘szkło’ SSt VIII 586, scs. *stьklьnica*

---

41) Převrat – przełęcz między górami Božanovský Špičák a Pasterską górą (Höllen Bg.) (KBrou, Orl).

‘szklanka’ SAHand 124, lit. *stìklas*. W omawianym hydronimie występuje *-e-* wsuwkowe, które rozdziela trzy spółgłoski. Hydronim ten oznaczał zapewne ‘rzeczkę, której woda była przezroczysta jak szkło’. Semantycznie odpowiada mu n. rz. Szkło < Śćkło, Stkło (1425 *Sczklo*, XVI w. *do rzeki Sczkła* RNSan 164; 1649 *Skło, Stkło* SG XI 344) w dorzeczu Sanu SHUkr 507 oraz n. rz. Szkło w dorzeczu Usznicy i Wkry HWis 25, 212. Według V. Šmilauera n. rz. *Stekelnice* oznacza ‘szalejącą i podstępną wodę’ (lítá a zákeřná)[42]. W tym przypadku jej podstawą byłby adi. *vzteklá* ‘wściekła’, występujący też w morawskiej n. rz. *Vzteklá struha* (1540 *Vztekla struha* HMor 211). Omawiana rzeka zwałaby się wówczas *Vzteklice*, bo w czeszczyźnie brak adi. **vztekelná* ‘wściekła’.

10. Stěnava, pol. Ścinawka (niem. Steine), l. dpł. Kladské Nisy/ Nysy Kłodzkiej: (1213) 1351 fals. XIII w. [!] a capite *fluminis Stenawa* usque ad flumen Bozanow CB II 400; (1229) 1351 fals. XIV w. a capite *fluminis Stenawa* CB II 431; (ca 1255) XIII w. *flumen Stenava* adproximat Voletino fluvio CB V 127; (1256) XIII w. silvam …[circa Bosanow et circa] *Stenawam* Pertoldo de[dimus] CB V 137; 1579 *Wasser, die Steina* gen[annt] RGesch 226; 1639 *Steina* fluvius SCGla.

Stěnava (< **Stěnjava*) – n. top. z suf. *-ava* od stczes. ap. *stien* > *stín* (< ps. **stěnjь*) ‚cień’ (MEt 578) lub od stczes czas. **stieniti* > *stínit* ‘zacieniać’. Ma ona kilka paraleli na Śląsku, w Małopolsce, na Ukrainie i oznaczała zapewne ‘rzekę zacienioną drzewami lub krzewami’. Nazwę tę wywodzono też z germ. Stainah(w)a ‘Steinbach’, z oronimu Stěny, od czas. czes. sténati, stonati, co jest nieprawdopodobne[43].

11. Uněšě (niem. Bodischer Bach), dziś potok bez nazwy płynący przez wieś Bohdašín (niem. Bodisch), l. dpł. Metui: (1255) XIII w. mete bonorum sancte Marie … usque ad fluvium, qui Wlazinni vocatur, qui intrat superius Methugem; et ab illo loco habemus dimidiam Methugem cum litore ex parte nostra … usque ad *fluvium Vnesse* nomine usque ad locum, ubi influit Methugem, et ab illo loco usque ad finem moncium, qui Steni vocantur CB V 125.

Uněšě – n. dz. z suf. **-ja* od im. *Uněch* PTv 143, co jest formą skróconą od im. *Uněbud*, *Uněrad*, *Uněslav* Svob 90. Wygłosowe *-šě* < **-chja* powstało zgodnie z rozwojem języka czeskiego (THist 72). A. Sedláček mylnie identyfikował potok *Pozděšín* z rzeczką płynącą przez Bohdašín (SSn 83; wyżej nr 6), czyli z *Uněšě*, a tę ostatnią z potoczkiem, który płynie przez Lachov (SSn 84). Długość jego wynosi ca 1 km, uchodzi z lewej strony do Bodischer Bach i płynie równolegle do pasma gór Broumovské stěny. Natomiast wyżej cytowany dokument informuje, że *Uněšě* uchodzi do Metui, skąd granica ujazdu podąża do wymienionych gór, a za nimi do potoku

---

[42] V. Šmilauer, o. c. w przyp. 12.
[43] J. Domański, o. c. w przyp. 3.

Voletín i do Stěnavy (por. też dokument pod nr 2). Z mapy topograficznej wynika, że granica ta wiodła wzdłuż *Uněšě* (= Bodischer Bach) do przełęczy między górami Mračný vrch a Prostřední vrch, gdzie obecnie przechodzi szosa i linia kolejowa (KBrou, Orl).

12. Vlasinný – potem i dziś Vlasenka (niem. Wlasenka-Bach i Skalka-Bach), p. dpł. Metui (KBrou, Orl, SSn 83, Trut): (ca 1255) XIII w. Methuge flumen est dimidium nostrum cum litore ex parte nostra … a loco, ubi Ziirbsca fluvius intrat Methugem, usque ad *fluvium, qui Wlazinni vocatur*, qui intrat superius Methugem CB V 127. – Nad potokiem leży wieś *Vlasenka* (niem. *Wlasenka*, gwar. *Flasentze*): 1607 *ves Vlasenku*, 1654 *Wlasenka*, 1790 *Wlasenka, Flasenka*, 1836 *Flasenka, Wlasenka* Prof IV 570.

Vlasinný – n. top. z suf. *-ný* od ap. *vlasina//vlásina* 'žíně, włosień' (MEt 693; PSJČ VI 1043). Może nazwa pochodzi stąd, że wąski potok wił się jak vlasina 'włosień'? Nazwa wsi *Vlasenka* < **Vlasinka* powstała od tematu nazwy potoku. Później hydronim się do niej upodobnił. A. Profous wymienia zapis źródłowy potoku, ale go nie objaśnia. Przypuszcza, że n. m. *Vlasenka* wywodzi się od apel. *žabí vlas* (Prof IV 570). Jest to nieprawdopodobne, bo od podstawy *vlas* mielibyśmy nazwę *Vlasovka*.

13. Voletín – dziś potok bez nazwy płynący przez wieś Březová (niem. Birkigt) oraz jego recipient Vernéřovický potok w dolnym biegu, p. dpł. Stěnavy (KBrou, Orl, SSn 109, Trut): (ca 1255) XIII w. usque ad fluvium Vnesse nomine usque ad locum, ubi influit Methugem, et ab illo loco usque ad finem moncium, qui Steni vocantur; et ab illo fine moncium directe usque ad *fluvium Voletin* inter nos et Rubinum est meta, ita quod noster est dimidius fluvius cum litore usque ad locum, ubi proxime flumen Stenawa adproximat *Voletino fluvio*; et ab illo loco *Voleti [!] fluvius* est totus noster cum silva ex utraque parte CB V 127. Por. też dokument pod nr 2.

Voletín – n. dz. od im. **Voleta* (< *Volimír* Svob 98). Por. też czes. n. os. z suf. *-eta*: *Blaheta, Bořeta, Miketa, Šimeta, Vavřeta* Ben 88; *Vaceta, Veleta* Svob 165.

14. Záhorov, dziś Ruprechtický potok, p. dpł. Stěnavy, na co wskazuje położenie Hynčic (niem. Heinzendorf), które leżały między potokami Slatinný a Záhorov (por. nr 7, KBrou, Orl, SSn 109): (1255) XIII w. silvam … *circa fluvios* Zlatinni et *Zahorov* CB V 106.

Záhorov – n. dz. z suf. *-ov* od im. *Záhor* (< stczes. *Zágor* PTv 145). Por. też stpol. imiona z członem *-gor*: *Dalegor, Dogor, Dziwigor, Nagor* Ind 207.

***

Biorąc pod uwagę znaczenie, omówione nazwy możemy podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich obejmuje nazwy topograficzne, a druga dzierżawcze, czyli odosobowe. W nazwach topograficznych występują przyrostki *-ava* (por. *Stěnava*), *-ice* (< ps.**-ica*) (por. *Křinice*), *-nice* (< ps. -**nica*) (por. *Stekelnice*), *-ný* (por. *Slatinný, Vlasinný*) i *-uja* >*-uje* (por. *Metuje*). Nazwy te charakteryzowały roślinne otoczenie

rzek wzgl. potoków (por. *Křinice, Stěnava*), rodzaj gruntu nadbrzeżnego (por. *Slatinný*), przezroczystość wody (por. *Stekelnice*), kształt koryta (por. *Vlasinný*) oraz działalność płynącej wody (por. *Metuje*).

W nazwach odosobowych występują sufiksy dzierżawcze *-ín* (por. *Pozděšín, Voletín*), **-ja* (por. *Dobrohoště, Uněšě*), **-jь* (por. *Dřevíč*), *-ov* (por. *Božanov, Záhorov*) i *-ská* (por. *Srbská*). W żadnym z tych hydronimów nie spotykamy już członów określanych, które czasem jeszcze zapisywano w średniowiecznych dokumentach, jak np. *Cieszykow potok* (/1261/ XIV w. *Czieschikowpotok* CM III 314), *Němčí potok* (/1261/ XIV w. *Nemtschipotok* CM III 316). Nazwy rzeczne tej grupy mają w podstawie następujące nazwy osobowe *Božan, Dobrohost, Dřevík, Pozděša, Srb, Uněch, Voleta* i *Záhor*. Wszystkie te hydronimy, jak i zawarte w nich nazwy osobowe powstały na gruncie języka czeskiego, a wywodzenie niektórych z nich z germańskiego lub iliryjskiego nie ma uzasadnienia.

Spośród wymienionych średniowiecznych nazw rzecznych tylko trzy są dziś w użyciu: *Dřevíč, Metuje* i *Stěnava*. Częściowo do brzmienia dawnych hydronimów nawiązują Božanovský potok (< *Božanov*), Dobrohošťský potok (< *Dobrohoště*), Křinický potok (< *Křinice*) i Vlasenka (< *Vlasinný*). Natomiast obecnie całkiem inne nazwy mają średniowieczne cieki wodne *Slatinný* (dziś Uhlířský potok), *Srbská* (dziś Židovka), *Stekelnice* (dziś Rejšenský potok), *Voletín* (dziś Vernéřovický potok, w dolnym biegu) i *Záhorov* (dziś Ruprechtický potok). Bez nazwy pozostają dziś dawne potoki *Pozděšín i Uněšě.*

Wykaz skrótów źródeł, literatury i map:

AGla – M. G. Aelurius, Glaciographia oder Glätzische Chronica…, Leipzig 1625.

Ben – J. Beneš, O českých příjmeních, Praha 1962.

CB – Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae, t. I – II, ed. G. Friedrich, t. III, ed. G. Friedrich et Z. Kristen, t. IV – V, ed. J. Šebánek et S. Dušková, Praha 1904 – 1981.

CM – Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, t. I – III, ed. A. Boczek, Olomouc 1839 n.

HMor – L. Hosák, Některé doklady k starému názvosloví moravských vodních toků, ZMK II, 1961, s. 206 – 217.

HWis – Hydronimia Wisły, cz. I. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym, red. P. Zwoliński, Wrocław 1965.

Ind – Indeks a tergo do Słownika staropolskich nazw osobowych, red. A. Cieślikowa i M. Malec, Kraków 1993.

KBrou – Karte des Bezirkes Broumov – Braunau, hrsg. vom Braunauer Lehrervereine, entw. und gez. von Prof. H. Blumtritt, 1:75 000, 1934.

KUFlus – H. Krahe, Unsere ältesten Flussnamen, Wiesbaden 1964.

MEt – V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, 2. vyd., Praha 1968.

MRBoh – Mappa chorographica novissima et copletissima totius Regni Bohemiae …exhibita a J. Chr. Müller …AC. MDCCXX … reducta a J. W. Wieleand…1726.
NSand – M. Kamińska, Nazwy miejscowe dawnego województwa sandomierskiego, cz. I – II, Wrocław 1964 – 1965.
Orl – Orlické hory, 1:100 000, Kartografie Praha, 5. vyd. 1993.
OSud – E Schwarz, Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle, 2. Aufl., München 1961.
Prof – Místní jména v Čechách, jejích vznik, původní význam a změny, t. I – III, A. Profous, t. IV, A. Profous i J. Svoboda, t. V, J. Svoboda i V. Šmilauer, Praha 1947 – 1960.
PSJČ – Příruční slovník jazyka českého, t. I – VIII, Praha 1935 – 1957.
PTv – J. Pleskalová, Tvoření nejstarších českých osobních jmen, Brno 1998.
RBoh – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moravia, p. I – III, ed. J. Erben, J. Emler, Praha 1855 n.
RGesch – H. Graf Reichenbach, Urkundliche Geschichte der Grafen Reichenbach in Schlesien. 1. Bd. Urkundenbuch, Breslau 1906.
RNSan – J. Rieger, Nazwy wodne dorzecza Sanu, Wrocław 1969.
SAHand – L. Sadnik, R. Aitzetmüller, Handbuch zu den altkirchenslavischen Texten, Heidelberg 1955.
SCGla – Comitatus Glatz[enis]. Authore Iona Sculteto. Ioannes Ianssonius excudit (mapa).
SDKud – J. Siatkowski, Dialekt czeski okolic Kudowy, cz. I – II, Wrocław 1962.
SDRus – I. I. Sreznevskij, Slovar' drevnerusskogo jazyka, t. I – III, Moskva 1989.
SG – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I – XV, red. F. Sulimirski i in., Warszawa 1880 – 1902.
SHUkr – Słovnyk hidronimiv Ukrajiny, red. A. P. Nepokupnyj i in., Kyjiv 1979.
SSn – A. Sedláček, Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy, Praha 1920
SSNO – Słownik staropolskich nazw osobowych, t. I – VII, red. W. Taszycki, Kraków 1965 – 1987.
SSt – Słownik staropolski, t. I – X, red. S. Urbańczyk, Warszawa 1953 – 1993.
Svob – J. Svoboda, Staročeská osobní jména a naše příjmení, Praha 1964.
THist – F. Trávníček, Historická mluvnice československá, Praha 1935.
Trut – Trutnov, sekcja 3756, 1:75 000, Vojenský zeměpisný ústav v Praze, 1922 – 1934.
VTE – M. Vasmer, Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Perevod z nemeckogo i dopolnenija O. N. Trubačeva, t. I – IV, Moskva 1964 – 1973.
WMącz – Wyrazy polskie w słowniku łacińsko-polskim Jana Mączyńskiego (Lexicon Latino-Polonicum …), cz. I – II, opr. W. Kuraszkiewicz, Wrocław 1962 – 1963.
ZMK – Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 1960 –.

Inne skróty:

adi. – adiectivum n.
ap. – apelatyw p.
bułg. – bułgarski
czas. – czasownik
czes. – czeski
dłuż. – dolnołużycki
fals. – falsyfikat
germ. – germański
goc. – gocki
gwar. – gwarowy
im. – imię
in. – inny
l. dpł. – lewy dopływ
lit. – litewski
łac. – łaciński
n. dz. – nazwa dzierżawcza
niem. – niemiecki
n. m. – nazwa miejscowa
n. os. – nazwa osobowa
n. rz. – nazwa rzeczna
n. ter. – nazwa terenowa
n.top. – nazwa topograficzna
p.dpł. – prawy dopływ
pie. – praindoeuropejski
pol. – polski
por. – porównaj
ps. – prasłowiański
ros. – rosyjski
sch. – serbo-chorwacki
scs. – staro-cerkiewno-słowiański
słowac. – słowacki
stczes. – staroczeski
stind. – staroindyjski
stpol. – staropolski
strus. – staroruski
suf. – sufiks
s. v. – sub voce
ts. – to samo
ukr. – ukraiński
w. – wiek

Summary

The Medieval River Names in the Region of Broumov and Police nad Metují

River names frequently found in medieval documents are often very important for toponymic researches. From these sources from the twelfth and thirteenth centuries the author has gathered fourteen names of rivers in the vicinity of the towns of Broumov and Police nad Metují in the Northeast Bohemia. The localised river names, alphabetically ordered, are given their etymology and meaning. All of them are derived from the Czech language.